
MAG. INKA ŠTRUKELJ
STATUS JEZIKA NARODNE MANJŠINE

Uvod

V medetničnih odnosih nekatere narodne manjšine ohranjajo svojo narodno identiteto, medtem ko se druge postopoma asimilirajo in izginjajo. Če italijansko in madžarsko manjšino opredelimo kot manjšini zajeti v dolgoročnem procesu redukcije števila njenih pripadnikov, potem je v razpravi o osnutku ustave Slovenije in členih, ki bodo opredeljevali položaj obeh manjšin potrebno osvetliti nekatere vzroke, posledice in medsebojne odvisnosti določenih družbenih pojavov, pojasniti odnose med cilji in sredstvi družbenega delovanja in z argumenti podpreti politične cilje, ki so povezani s položajem in bodočim razvojem obeh skupnosti. Problematika narodnih manjšin je bila v preteklosti povezana z vrednostnimi sodbami politične in kulturne sredine, ki ni konsistentno zahtevala njenega neposrednega reševanja in je v sistem odločanja vnašala interese in konflikte, ki jih je bilo težko uravnnavati.

Ob neenotnosti teoretičnih in operacionalnih opredelitev pojmov povezanih s problematiko narodnih manjšin in medetničnih odnosov ter njihovi med-disciplinarni neprevedljivosti je potrebno uvodoma pojasniti, da je pojem "manjšina" v odnosu do "moči", dvoznačen. Na eni strani je povezan z elementi kot npr. "etična/narodna skupina" ali "narodna skupnost", ki je vključena v sistem, v katerem se demografska večina razlikuje po faktorjih kot so jezik, tradicija, religija, itd., na drugi strani pa pojem nakazuje razlike v socialni in politični moči, na neenako razporeditev socialnih in političnih vrednosti, na nadrejene in podrejene vloge v družbenem sistemu odločanja. Najpogosteje se te razlike osredotočijo na ravnini različne in diskriminacijske razporeditve moči. Ne da bi se zaustavljali pri razčlenitvah pojma "manjšina", za naš razmislek zadostuje določitev dveh osnovnih odnosov: Moč ne obstaja izven določene strukture, organizacije, sistema. Analiza določenega sistema kot sistema delitve moči predstavlja hkrati analizo strukture tega sistema, saj ne moremo razčlenjevati odnose moči, ne da bi vgnezdili te odnose v okvire določenega konkretnega sistema. Moč sloni na vrednostih in resursih, moč ima tisti, ki nadzoruje delitev resursov, ta pa se odvija v korist ali škodo posameznika ali skupine.

Ta dva principa ni mogoče zaobiti v nobeni analizi položaja narodnih manjšin nasploh, pa tudi ne v razčlenitvi posameznega izseka problematike italijanske in/

ali madžarske narodne manjšine v Sloveniji. Zato je potrebno opredeliti sistem moči, v katerem imata obe narodni skupnosti status "manjšine" in ugotoviti kakšno ubesedenje posameznih členov ustave bo obema manjšinama kot kolektivnima entitetama zagotovilo enak dostop do tega sistema. Iz perspektive teorije moči - konflikta so vse narodne manjšine zaščitene v meri kot se uspejo konstituirati kot centri moči ali centri pritiska s ciljem, da se ohranijo in razvijajo: zaščita in emancipacija se redko dodeljujeta brez intenzivnih prizadevanj in kresenja ter zoperstavljanja interesov narodne "večine" in "manjšine".

Moč narodne manjšine

Na moč narodne manjšine vpliva sklop strukturalnih spremenljivk socialno-ekonomskega statusa, zgodovinskih, političnih in demografskih faktorjev ter sprememb v kulturnem in jezikovnem sistemu. Ti objektivni faktorji pa ne pojasnjujejo v zadovoljivi meri niti prilagoditvenih zmožnosti narodne manjšine in njenih strategij v procesih socialnih sprememb, niti subjektivnih opredelitev, stereotipov in vrednostnih sistemov, na katere vplivajo. Prav zaradi tega je v medetničnih odnosih potrebno poleg socialnostrukturalnih faktorjev obravnavati tudi socialnopsihološke procese, ki potekajo znotraj posamezne narodne manjšine in ki omogočajo oblikovanje njenih obrambnih strategij v odnosih z "večinskim" narodom. Pri tem se lahko oslonimo na teorije o jeziku, narodne identitete in medetničnih odnosov, ki nam ponujajo taksonomijo treh skupin strukturalnih spremenljivk, ki vplivajo na vitalnost narodnih manjšin. Socialnostrukturalne spremenljivke namreč vplivajo in usmerjajo socialnopsihološke procese, v katere so narodne manjšine vpete ter hkrati usmerjajo izbor strategije v medetničnih odnosih, le te pa pogojujejo vitalnost manjšine ter pozitivno percepcijo narodne identitete njenih pripadnikov.

V zadnjem desetletju se je pozornost v proučevanju problematike narodnih manjšin usmerila k proučevanju medetničnih konfliktov in medetničnega/medkulturnega sporazumevanja, pri čemer preseneča dejstvo, da je bila situacijskim in strukturalnim spremenljivkam posvečena relativno majhna empirična pozornost. Vrzel v proučevanju narodnih manjšin je zapolnil koncept "vitalnosti", ki poskuša zajeti specifične socialnopsihološke procese, na katerih temeljijo medetnični odnosi in jih uvrstiti v ustrezen socialnostrukturalni kontekst. "Objektivna" in "subjektivna" vitalnost sta bili opredeljeni kot poskus oblikovanja družbenega položaja narodnih manjšin, kot "zmožnost, da se narodna manjšina izraža kot posebna in aktivna entiteta v vseh medetničnih odnosih".

Objektivna vitalnost je povezana z objektivnimi, razpoložljivimi podatki, ki jih analiziramo na osnovi modela vzročno povezanih strukturalnih spremenljivk. Situacijske in strukturalne spremenljivke pri tem členimo v tri sklope: i) spremenljivke socialnozgodovinskega statusa (npr. ekonomski položaj, politična moč narodne manjšine, status jezika, itd.); ii) spremenljivke demografskega statusa (npr. absolutno in relativno število, koncentracija in distribucija v naseljenem prostoru, indeks natalitete/mortalitete, indeks mešanih zakonov, itd.) ter iii) spremenljivke institucionalne podpore (ustavnopravna regulativa, formalna in neformalna podpora institucij, itd.).

Koncept "subjektivne" vitalnosti vključuje individualne kognitivne reprezentacije pogojev, v katerih narodna manjšina živi in ki lahko potencialno vplivajo na medetnične odnose. Percipirana vitalnost kot način konstrukcije socialne realnosti predstavlja pomemben in inovativen element v percepciji "subjektivne kulture", "socialnih reprezentacij", ali pozitivne socialne identitete.

Pripadniki narodnih manjšin največkrat v primerjavi z večinsko narodno skupnostjo želijo oblikovati občutek pozitivne socialne identitete na osnovi pomembnih dimenzij kot so socialnoekonomska in politična moč, jezikovna diferenciacija, itd. Izbor in uporaba določene strategije v medetničnih odnosih in vedenjskih vzorcev pripadnikov manjšine pa sta odvisna od njene "objektivne" vitalnosti ter "subjektivne" percepcije te vitalnosti pri njenih individualnih pripadnikih. Na strukturo in kvaliteto medetničnih odnosov z enako intenzivnostjo vplivata tako "objektivna" vitalnost narodne manjšine kot "subjektivna" percepcija te objektivnosti pri pripadnikih večinskega naroda.

Če želimo v dinamični perspektivi odslikati skupinsko vedenje in socialne ter kulturne spremembe, bomo spremenljivke razvrstili v tri skupine in sicer spremenljivke, ki bodo pojasnile i) raven in intenzivnost (v določenem časovnem preseku in prostoru) strukturalnih in kulturnih pritiskov na narodno manjšino; ii) zmožnost narodne manjšine, da se upira institucionalnim in kulturnim spremembam z lastnimi socialnoekonomskimi in socialnopsihološkimi sredstvi ter iii) zmožnost večinske družbe, da usmerja celotno skupnost k spremembam (na osnovi formalne in neformalne institucionalne podpore) ter zmožnost narodne manjšine, da oblikuje kolektivni obrambni sistem v odnosu do ekonomske, socialnokulturne in politične moči večinskega naroda.

Interakcija teh spremenljivk lahko vodi do treh hipotetičnih stanj/sprememb: i) obstoja in emancipacije narodne manjšine; ii) stagnacije narodne manjšine, negativnega razvoja ali bega v "lokalizem", kar se pojavi kot posledica nemoči manjšine, da bi se upirala političnim, socialnim in kulturnim pritiskom ter da bi se organizirala/mobilizirala; iii) stalnih socialnih in kulturnih sprememb, ki najpogosteje vodijo k postopnem oblikovanju nove kulture, v katero se integrirata obe skupnosti - večinska in manjšinska -, kar je predvsem mogoče v kontekstu, kjer narodno večinska skupnost obvladuje možne vedenjske strategije narodne manjšine ter iv) diskontinuiteta socialnih in kulturnih sprememb, ki narodno manjšino usmerja v progresivno asimilacijo. Če so obrambni mehanizmi narodne manjšine grajeni na šibkih elementih kategorizacije in pozitivne identitete, narodno večinska družba vse spremembe (socialne, kulturne, jezikovne) usmerja sebi v korist ter progresivno vsrka/asimilira manjšino.

Tak sociološki model nam nudi splošno razlago heterogenosti medgrupne situacije, ki jo pogojujejo zgodovinski, politični, ekonomski in jezikovno/kulturni faktorji. Pozornost je v tem pristopu usmerjena predvsem k analizi strukturalnih spremenljivk, ki pogojujejo spremembe v narodni manjšini v širši perspektivi ter splošnih medetničnih odnosov, ne nanaša pa se na specifične odnose narodno različnih skupin v stiku. Tak sistemski pristop je sicer posebno pomemben in nujen v kontekstu medetničnih odnosov, dopolniti pa ga je potrebno s socialnopsihološkim zaradi vzročne povezanosti med psihološkimi in socialnimi procesi, ki

opredeljujejo stališča in vedenjske vzorce posameznih pripadnikov manjšine, kakor tudi strategije manjšine kot celote.

Dvojezičnost in status jezika narodne manjšine

Dvojezičnost se v najbolj dinamični obliki in z največjimi razvojnimi možnostmi pojavlja ob socialnih in medetničnih odnosih dveh ali več narodno različnih skupin, ki živijo v istem političnem sistemu. Dvojezičnost razvija dvojno jezikovno zmožnost, dvojno zmožnost za socialno sporazumevanje ter politično zavest lastne identitete v primerjavi z drugimi identitetami. Narodno diferencirani kontekst je najpogosteje konflikten, saj se razlika med posameznimi narodnimi entitetami manifestira kot simbol politične stratifikacije narodne manjšine in v tem smislu predstavlja projekcijo sistema moči, ki ozavešča politično promocijo, ki jo omogočata v socialnem kontekstu prisotna jezika. Vpletena jezika predstavljata "mi" in "oni" situacijo, odnos med govorniki pa obvladuje konfliktno dogajanje inherentno različnemu statusu, ki se v tem primeru nanaša na kontradikcije in dialektiko povezano z dejstvom, da je sistem sestavljen iz narodno različnih subjektov.

V areni političnih kontradikcij se jezik pojavlja kot indirektna projekcija specifične politične moči ali šibkosti vsake izmed narodnih identitet prisotnih v socialnem prostoru. Ob tem principu politične dinamike dvojezičnost ni izraz intrinzičnih ali specifičnih potreb posameznika, temveč se pojavlja kot funkcija političnega sistema, ki si prizadeva vzpostaviti konvergentno jezikovno osnovo za socialno sporazumevanje med pripadniki dveh ali več skupnosti, ki imata vsaka svojo jezikovno in narodno podstavo.

Dvojezičnost lahko označimo kot politični fenomen, v okviru katerega raba dveh jezikov njegovih socialnih zvrsti predstavlja trajen proces institucionalne kontrole jezika. Relativna stabilnost obeh jezikov - jezika večinskega naroda in narodne manjšine - je odvisna od političnega nihanja relevantnih identitet, ki se soočata. Vsaka asimetričnost v odnosu med obema jezikoma je odraz in posledica neenakosti političnih možnosti vsakega izmed jezikov. Največjo nestabilnost najdemo pri narodni manjšini, kadar je odsotna kontrola nad jezikovno situacijo. V taki situaciji prevladujoča enosmerna dvojezičnost pripadnikov manjšine odraža politični deficit, ki ga je mogoče omejiti s političnim protipritiskom manjšine, pritiskom usmerjenim k vzpostavitvi/ponovni vzpostavitvi jezikovne kontinuitete njenega jezika. Kontinuiteta jezika narodne manjšine je pod neposrednim vplivom političnih dogajanj v smislu, da je kontinuiteta manjšinskega jezika odvisna od političnega vključevanja ali izključevanja manjšine iz političnega konteksta. Pri tem je potrebno opozoriti na dokaj konsistentno realnost, da narodna manjšina kot politična entiteta postane "bolj" dvojezična ter se usmerja k opuščanju svojega jezika v obdobju lastne politične šibkosti in inertnosti, medtem ko se v času politične mobilizacije in aktivnosti usmerja k omejevanju dvojezičnosti ter podarjanju enojezičnosti v svojem lastnem jeziku. Iz te perspektive lahko torej dvojezičnost označimo kot kulturni fenomen usidran v kontekstu politične stratifikacije znotraj sistema, hkrati pa tudi kot odraz ravni kontinuitete političnega in kulturnega vpliva manjšine.

Socialnopsihološka analiza rabe jezika(ov) v dvojezičnem kontekstu naj bi

vključevala analizo sporazumevalnih zmožnosti govorcev ter socialnih in socialnopsiholoških determinirajočih faktorjev, ki izhajajo iz dvojezičnega vedenja. Glavna izmed socialnih faktorjev sta nedvomno prestiž in moč, ki ju vsak izmed jezikov uživa v ustavno-pravnih institucijah ter socialni stratifikaciji celotne populacije. Med determinirujoče faktorje prištevamo tudi stališča in vrednote, ki so povezane z rabo obeh/vseh jezikov.

Iz zornega kota medetničnih odnosov dvojezičnost vključuje dva jezika kot elementa socialne kategorizacije in narodne identifikacije vsake skupine, pri čemer se v prestižu posamezne skupine odslkava prestiž njenega jezika. Slednji pogojuje socialnopsihološke procese, ki dosegajo vrhunec v redefiniciji grupnega statusa in njegove identitete. Dvojezični govorci kot uporabnik jezika narodne večine internalizira dvojno racionalizacijo in sicer na eni strani internalizira utilitaristično vrednost drugega jezika kot sredstvo, ki mu omogoča dostop do informacij ter kot sredstvo prostorske in socialne gibljivosti, na drugi pa pogloblja njegovo zavest ogroženosti lastne kulturne in jezikovne identitete, saj je zanj uradni jezik širšega okolja obvezen in ta obveznost omejuje in izpodriva njegov materni jezik oziroma jezik narodne manjšine, kateri pripada. Individualna in kolektivna politična napetost pa se pojavi tudi pri potencialnih dvojezičnih govornikih pripadnikov večinskega naroda, ko bi morali usvojiti in uporabljati jezik manjšine, da bi zadostili principu enakosti jezikov. To napetost največkrat poglobljajo presoje o racionalnosti institucionalizacije sporazumevanja v dveh jezikih (costbenefit) in socialni perspektivi, ki jo jezik narodne manjšine proži govorniku v lokalnem regijskem in mednarodnem okviru ter etnocentrična stališča, ki do medetničnih odnosov na sploh. Dvojezičnost nima konfliktnega značaja, če pripadniki obeh skupnosti priznavajo legitimiteto obeh jezikov v oblikovanju in strukturiranju političnega, socialnega in kulturnega življenja širšega in ožjega okolja.

Čeprav se v večini analiz rabe jezika pripadnikov narodnih manjšin in še posebej evalvacijah enakopravnosti rabe dveh jezikov pojem "diglosija" največkrat uporablja kot deskriptivni vidik pri oblikovanju tipologije rabe dveh jezikov v posameznih socialnih položajih, "diglosija" sama po sebi odraža diferenciacijo politične moči in ne samo odnosa med jezikom in socialnim okoljem v okviru določenega konsensualnega ogrodja. V skladu s sociološko paradigmo strukturalnega funkcionalizma so položaji najpogosteje opredeljeni kot izbor jezika na osnovi nepojasnjenih socialnokulturnih norm in norm neke abstraktne kulture in sicer kot da bi variacije lahko nevtralno izhajale iz enega (večinskega) ali drugega (manjšinskega) kulturnega konteksta. Tako se socialnostrukturalnemu položaju in razmerju med jezikom in politično močjo vsakega konteksta ne pripisuje nobene relevantnosti.

Če pojave diglosije ocenjujemo v perspektivi odnosov politične in ekonomske moči narodne večine in narodne manjšine, ugotovimo, da je raba jezika večine oziroma jezika manjšine v določenih položajih in ne v drugih, jasen odraz diglosične situacije, ki potrjuje da je največkrat jezik večine institucionaliziran in legitimen v določenih položajih kot posledica politične moči njegovih govorcev. Prav zaradi tega si pripadniki manjšine prizadevajo uveljaviti rabo svojega jezika v istih položajih, kar predstavlja poskus dezinstitutionalizacije jezika večine ter vzpo-

stavljanje legitimitete razmerja med jezikom manjšine in jezikom večine v socialnem okolju.

Razlikovanje med obema jezikoma je posledica diferencirane politične in ekonomske moči, ki odseva v statusu jezika manjšine in njegovem prestižu ter odraža v diferencirani dostopnosti jezika manjšine k posameznim hierarhično urejenim položajem kot manifestacijo moči. Ekonomski faktorji so pri tem bistvenega pomena, saj sporazumevanje z jezikom spremlja kroženje delovne sile, blagovnih in denarnih tokov, ob dejstvu da jezikovno sporazumevanje predstavlja nujen predpogoj za vsako obliko tržišča in njegovega vzdrževanja. To moč je tudi opaziti v kontroli nad institucijami socialne reprodukcije. Ker je jezik manjšine hkrati medij reprodukcije njene kulture, predstavlja omejitev jezika manjšine le na neke položaje hkrati omejitev njegove rabe na položaje, ki so po svojem bistvu v socialni in kulturni reprodukciji marginalni.

Jezikovna politika in jezikovno planiranje

Jezikovno politiko lahko opredelimo kot sklop racionalnih institucionaliziranih postopkov, s katerimi institucije določene družbe vplivajo na jezikovne oblike sporazumevanja ter na oblikovanje zavesti udeležencev sporazumevanja o teh oblikah. Jezikovna politika je del globalne politike vsake družbe in se uresničuje preko političnih institucij ob dejstvu, da je v določenih okoliščinah politična kontrola prisotna v kanalih javne komunikacije, le ta pa bolj ali manj vpliva na zasebno.

Za teorijo jezikovne politike je najpomembnejše dejstvo, da se - kakor vsaka politična teorija - snuje ob določenih idejah, ki se v sodobni politični praksi konstituirajo kot ideologija in - v skrajni posledici - na določenem pogledu na svet in filozofija, pri čemer naj omenimo jezikovno ideologijo "jezikovne asimilacije" oziroma prevladovanja večinskega in največkrat dominantnega jezika in "jezikovnega pluralizma", s katerim naj bi se funkcionalno ohranjevala jezikovna raznolikost.

V vsaki družbi jezikovna dejavnost vzpostavlja temeljne socialne relacije in predstavlja eno izmed kohezivnih sil te družbe. Relacije med pripadniki posameznih narodnih skupin je mogoče uvrstiti v specifično tipologijo na osnovi značaja kanalov, po katerih se posreduje določeno sporočilo. Na osnovi grobe dihotomije kanale uvrstimo v kanale, ki so pod neformalnim nadzorom družbe in njenih institucij, medtem ko so drugi podvrženi eksplicitnemu nadzoru na osnovi strogo normiranih konvencij. Ob tem je poudariti, da se jezikovna politika predvsem ukvarja z jezikom (jeziki) v javni komunikaciji, ki ima(jo) v sociološkem smislu višji hierarhijski status od jezika v zasebni komunikaciji.

V jezikovni politiki razlikujemo a) formulacijo politike in b) njeno implementacijo. Formulacija politike se nanaša na fazo vsebinskega opredeljevanja politike in njeno ustavno-pravno legalizacijo, medtem ko implementacijo te politike povezujemo z napori, da se sprejeta zakonodaja izvaja in da jo populacija, ki je vanjo zajeta sprejema. Jezikovna politika usmerja planiranje jezika na dveh ravneh in sicer a) planiranje statusa jezika in b) planiranje njegovega korpusa, ki pa je neposredno povezano in odvisno od planiranega statusa.

Če proces planiranja jezika razčlenimo z zornega kota organizacije sistema odločanja o jezikovni problematiki, ugotovimo, da je planiranje lahko centralizirano ali decentralizirano tako v postopku formalizacije jezikovne politike kot tudi njene implementacije. Dosedanje jezikovno planiranje v Jugoslaviji (pa tudi v Sloveniji) lahko označimo kot decentralizirano planiranje s posameznimi elementi centralizacije. Če pod centralizacijo jezikovnega planiranja razumemo formulacijo temeljnega odnosa do jezikov narodov in narodnih manjšin v Zvezni ustavi (1974) in sicer opredelitev njihovega enakopravnega statusa, moramo tudi ugotoviti, da je decentralizacija planiranja vključevala raven republike /avtonomne pokrajine, regije (npr. narodno mešano območje v Prekmurju), občine in delovne organizacije.

Čeprav se decentralizirano planiranje lahko v večji meri prilagodi specifični socialni realnosti mikro-okolja, lahko tako zasnovano planiranje povzroči večje ali manjše inkonsistentnosti tako v fazi formulacije, kot v fazi implementacije in sicer v odnosu med makro- in mikro-ravnjo sistema (republika - občina), kakor tudi na horizontalni mikro-ravnini (občina - občina). Konkretni primer takega nesorazmerja predstavljajo med seboj razlikujoče se konkretizacije jezikovne politike v občinskih statutih v Istri ter v statutih posameznih delovnih organizacij. Še večji razkorak pa je mogoče opaziti ob analizi konkretne implementacije jezikovne politike tako na makro- (med dvema republikama) kot na mikro-ravnini (med dvema občinama v isti republici ali med dvema občinama v različnih republikah). Neustrezno implementacijo jezikovne politike npr. predstavlja kategorizacija italijanskega jezika v vzgojnoizobraževalnem sistemu v Istri. Čeprav bi bilo pričakovati, da bo italijanski jezik v vseh vzgojnoizobraževalnih ustanovah v tej narodno mešani regiji opredeljen kot drugi jezik (L2) ter da si bodo vsi učenci ne-Italijani morali pridobiti določeno raven sporazumevalnih zmožnosti v tem jeziku, ugotavljamo, da ima v nekaterih okoljih status L2 in da je kategoriziran kot obvezni predmet, v drugih ima status "tujega" jezika in izbirnega predmeta, v nekaterih pa je povsem odsoten. Omenjeni primer dokazuje možne posledice negativne implementacije jezikovnega planiranja, saj v nasprotju s formulacijo na makro-ravnini, na mikro-ravnini italijanskemu jeziku odvzame priznani formalni status in ga diskriminira.

Zaključek

Vitalnost jezika narodne manjšine razumemo kot segment družbene jezikovne zavesti v funkciji številčnosti njegovih govorcev, njihove socialne in politične moči ter uporabnosti njihovega jezika v različnih oblikah komunikacije in to z zornega kota manjšinske jezikovne skupnosti same, v odnosu do večinske jezikovne skupnosti, ter odnosa med jezikom in govorniki različne narodne pripadnosti. Formulacija posameznih členov ustave, ki se nanašajo na jezik (kakor tudi posamezne formulacije v drugih zakonskih aktih) mora jasno usmerjati zaščito vitalnosti narodne manjšine in njeno promocijo. Jezikovna politika zastavljena v ustavno-pravni regulativi mora biti usmerjena k zaustavljanju procesov zmanjševanja italijanske in madžarske manjšinske jezikovne skupnosti in ustvarjanju pogojev za njuno stabilnost. Če je jezik v družbeni zavesti konstituiran kot element narodne identitete, jezikovna politika mora pospeševati vitalnost vsake izmed obeh manjšin z direktnim pospeševanjem paradigme ohranjanja jezika ter z zaustavljanjem paradigme jezikovne asimilacije in s tem pogojeno postopno izgubo

narodne identitete.

LITERATURA

- Annamalai, E. (1986). Language rights and language planning. *NLPN* 1 (2):1-3
- Ammon, U., Dittmar, N. & K. Mattheier (eds.) (1987). *Sociolinguistics*. Berlin: W. de Gruyter.
- Devetak, S. (1989). Nove tendencije u medjunarodnoj zaštiti ljudskih i etničkih prava manjina. *Sveske* 26-27: 31-41.
- Fishman, J. (eds.) (1989). *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Giddens, A. (1985). *The Nation State and Violence*. London: Polity Press.
- Giles, H., Bourhis, R. & D. Taylor (1977). Towards a theory of language and ethnic group relations. – V: H. Giles (ed.). *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London: Academic Press. 307-343.
- Gudykunst, W. (ed.) (1986). *Intergroup Communication*. London: Arnold.
- Kim, Y.Y. (ed.) (1986). *Interethnic Communication*. London: Sage.
- Klinar, P. (1989). Nacionalno vprašanje v dobi (post)moderne. *Družboslovne razprave* 8: 149-154.
- Liebkind, K. (ed.) (1989). *New Identities*. London: Gower.
- Melucci, A. & M. Diani (1983). *Nazioni senza stato*. Torino: Loescher.
- Neustupny, J.V. (1983). Towards a paradigm, for language planning. *LNP* 9 (4): 1-4
- Pool, J. (1987). Thinking about linguistic discrimination. *LPLP* 11 (1) : 3-21.
- Rizman, R. (1990). Nacionalna država kot sociološki problem. *Družboslovne razprave* 9: 82-91.
- Štrukelj, I. (1986). Bilinguismo e relazioni sociali. *La scuola* 17-18: 81-94.
- Štrukelj, I. (1990). Ethnolinguistic vitality: a case study: 17th International AMCR Congress, Bled.
- Tajfel, H. (ed.) (1978). *Differentiation between Social Groups*. London: Academic Press.
- Tajfel, H. (ed.) (1987). *The Social Dimension*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turk, D. (1989). UN i pitanja nacionalnih, etničkih, verskih i jezičkih manjina. *Sveske* 24-25: 56-69.

Vaillancourt, F. (1987). The economics of language and language planning. *LPLP*. 7:162-178.

Wolfson, N. & J. Mason. (eds.) (1985). *The Language of Inequality*. Berlin: Mouton.

Weinreich, P. (1990). *Ethnic identity - New perspectives*. ISA One Europe Research Group Conference on "National Identities and Integration in Europe". Crakow.